

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

GELOVIG KRUISDRAGEN II

In de vorige bijdrage maakten we kennis met Bullinger. In dit artikel gaan we zijn prekenbundel **Huysboec** nader verkennen.

Waarom Bullinger zijn **Huysboec** schreef

Onder degenen die in de eerste helft van de 16e eeuw tot de Reformatie waren overgegaan, bevonden zich heel wat ex-priesters. Velen van hen werden gereformeerd predikant. Niet altijd waren deze voormalige priesters echter goed op de hoogte van de verschillen tussen de roomse leer en de gereformeerde. Om hen toch in staat te stellen goede preken te maken, gaf Bullinger een verzameling sermoenen uit, de *Decaden*, beter bekend onder de naam **Huysboec**. Dit werk bevat vijftig preken in vijf decaden, d.w.z. vijf keer tien preken, waarin hij de gehele reformatische leer behandelt. De invloed die het boek gehad heeft, is groot; zowel vanwege de inhoud, als door het tijdstip waarop Bullinger het publiceerde. Georganiseerd onderwijs was nog niet voorhanden. De eerste reformatische universiteit zou pas in 1558 in Heidelberg worden gesticht en eerst nog wees een jaar later richtte Calvijn die van Genève op. In Frankrijk en de Nederlanden werden de reformatischen te vuur en te zwaard vervolgd. Pas in 1575 zou in het bevrijde Holland de hogeschool van Leiden worden gesticht met het uitgesproken doel: opleiding van dienaren van het Woord. Ondertussen had

het kerkvolk wel kennis van Gods Woord nodig. De kerk van de Reformatie, uit het Woord geboren, moest met preekliteratuur worden versterkt. In deze nood bood Bullinger zijn bundel preekmateriaal aan. Zijn **Huysboec** werd hét preekboek van de gereformeerde tak van de Reformatie.

Hoe het **Huysboec** is ontstaan

Bullinger droeg zijn boek met vijftig preekmodellen op aan de 'Decanen ofte Opperpriesteren, ende allen Dienaren der Ghereynten Christi'; 'om u te dienen ende uwen arbeidt behulpich te zijne'. Genoemde doelgroep komen we ook tegen in de preken zelf. Bullinger spreekt zijn gehoor aan met 'eerweerdighe broeders'. Het gaat kennelijk om toespraken die voor een kring van (aanstaande) predikanten zijn gehouden. Er bevond zich in Zürich een soort van samenkomst waarmee de vorming van een stevig predikantenbestand beoogd werd. Deze bijeenkomst heette 'prophetie'. Vrijwel iedere dag, 's morgens om acht uur, verzamelden zich daar alle predikanten uit de stad. Alleen al aan de Grossmünster, de kerk waar Bullinger 44 jaar de dienst verrichtte, waren niet minder dan vijf predikers verbonden. Samen met de theologen en de studenten kwamen al de predikanten dagelijks in de 'prophetie' samen voor exegetische, dogmatische en praktische oefening. Zeer waarschijnlijk zijn de *Decaden* uit deze samenkomsten ontstaan.

HOOFDARTIKEL

Gelovig kruisdragen II

F. v.d. Pol

UIT DE SCHRIFT

De voortgang van het voornemen des Heren III

R. Deddens

KERKELIJK LEVEN

Bij de tijd en tegen de tijd

C.J. de Ruijter

UIT DE SCHRIFT

Een steunpilaar voor de waarheid

J. Luiten

WOORDWEERWOORD

De beginseleenheid van nationaal-gereformeerde en reformatorische politiek

R. Kuiper

Verschenen

WOORDWEERWOORD

Dupliek Beginselvastheid vanuit 'Amersfoort-1948'

A.J. Verbrugh

BOEKBESPREKING

Arrogant of uniek?

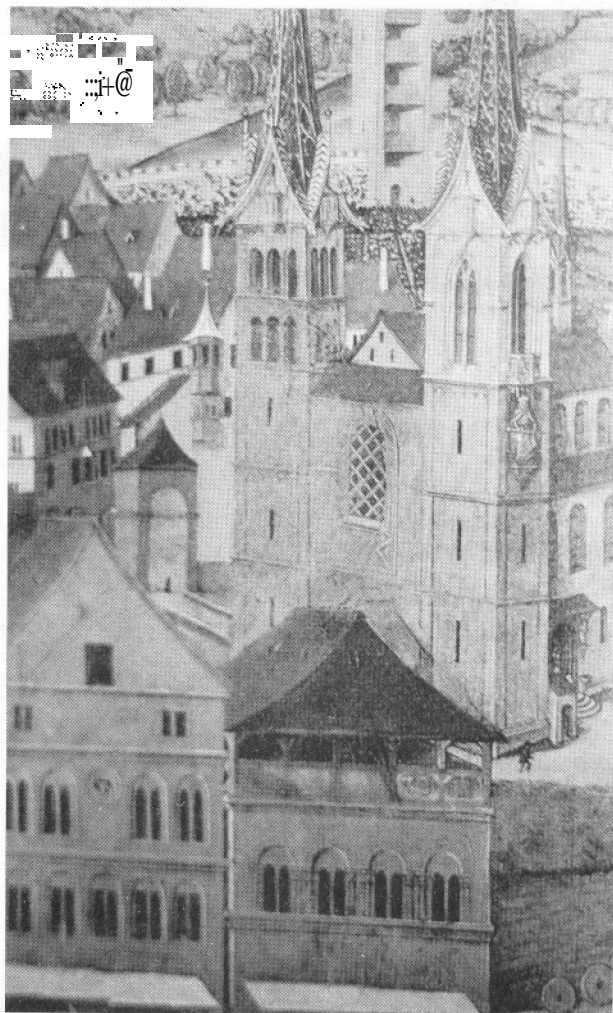
PERSSCHOUW

W.G. de Vries

UIT DE KERKEN

De opzet van het *Huysboec*

Bullinger is niet zomaar begonnen met zijn *Decaden*. Hij heeft het project programmatisch opgezet. Het werk is in afleveringen verschenen. De beide eerste decaden droeg hij op aan zijn collega's in Zürich. Terwijl de zaak van het protestantisme steeds moeilijker werd, richtte Bullinger zich in de voorrede met grote ernst tot zijn collega's: 'Het is de taak van de prediker om de hem toevertrouwde kudde op tijd te vermanen. Het is goed om te bespreken hoe wij in deze gevaarlijke tijden ons ambt goed kunnen vervullen. Er moet op de rechte wijze worden vermaand. Niet met schelden en harde woorden, maar met het doel dat zondaren hun schuld belijden, zich voor God verootmoedigen en gaan geloven dat al hun zonden om Christus wil vergeven zijn. Zo'n geloof maakt niet zorgeloos, maar brengt tot gebed en 7et aan tot goede werken. Ook is er geduld en hoop nodig, zodat men niet van het geloof afvalt. Laten wij de Heilige Geest bidden, om des te getrouwer en vruchtbaarder ons ambt te kunnen vervullen'. In een begeleidend schrijven hij de eerste twintig preken liet Bullinger aan zijn vriend Vadianus weten, dat de preken over de grondbegrippen van de geloofsleer gaan. Aan Myconius in Bazel schreef hij in 1549, dat hij van plan was in totaal zes decaden uit te geven. Het ging Bullinger om twee zaken: het verschaffen van preekhulp en heraanreiken van een dogmatisch compendium. De prekenbundel is opgebouwd naar de drie hoofdleertukken van het christelijk geloof: het Apostolicum, de Tien Geboden en het Onze Vader. 'Geve de Here mij de kracht om het werk dat ik ben begonnen, te voltooien.' Wat later in genoemd jaar schreef hij aan Myconius in Bazel: 'Tweemaanden schreef ik je niet, wegens drukke werkzaamheden. Aan mijn Decaden werk ik wel verder, maar erg veel

De kathedraal van Zürich ten tijde van Bullinger.

vorder ik daarmee niet. Want mijn bezigheden zijn velelei en talrijk. Ja, bijna te zwaar om ze te kunnen dragen. Soms lig ik van vermoeidheid uitgeput neer. Wat ik doe, doe ik soms niet erg rustig'.

Preken niet zomaar overschrijven

In de prekenverzameling heeft Bullinger zijn theologische inzichten verwerkt. Halverwege de 16e tot aan het begin van de 17e eeuw gold hij in het protestantisme binnen heel Europa als een van de eerste theologische autoriteiten naast Calvijn. Het *Huysboec* wordt een waardige tegenhanger van Calvijns *Institutie* genoemd.

Niet in alle opzichten was de geboden hulpverlening echter ideaal. Er waren predikanten die de preken zomaar overschreven. Bullinger maakte duidelijk dat zo iets niet de bedoeling kon zijn. In het voorwoord van zijn eerste decaden waarschuwt hij tegen het teveel overnemen uit preken van anderen. Predikanten moeten niet zomaar overschrijven, maar ze moeten onderscheiden wat er uit de preken gebruikt kan worden voor de eigen gemeente. Bullinger schrijft dat een predikant pas dan herder is, als hij ziet wat uit het aangeboden materiaal tot de opbouw van het geloof, tot de godzaligheid van de eigen gemeen-

KERNREDACTIE

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. K. TER BEEK, DRS. R. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS

J.J. D. BAAS, DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland). Buitenland f 141,53 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES

Prijs f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

te dient. In de proeckmodellen ontbreekt de specifieke context van de gemeente. Bullinger heeft de preken niet voor een bepaalde gemeente geschreven. Wie uit het *Huysboec* put, moet bedenken: 'Alles is niet geschikt voor iedere kerk. Plaats, tijden en gelegenheden en mensen zijn verschillend', aldus Bullinger.

Schriftuitleg in afhankelijkheid van de Here

In zijn preekwerk wist Bullinger zich afhankelijk van de Here. Zijn vijfde preek uit de bundel – een preek over het Woord van God – begint tnet een persoonlijke uitlating waarin deze afhankelijkheid goed doorklinkt: 'Met Gods hulp zal ik U verklaren, wat een godzalig mení over Gods Woord denken moet en hoe hij daarnaar leven moet. Maar U moet God aanroepen en Hem zonder ophouden ijverig bidden, rif Hij mij de volmacht geeft om krachtig en met zegen over Zijn Woord te spreken, en ook dat Hij Uw oren en harten opent, opdat in alles de Naam van de Here worde geloofd en onze zielen vrucht in overvloed ontvangen'. De uitleg van de Schrift kan nier zonder de Here Zelf. Hij moet present te zijn in het op zich zwakke mensenwoord. Hij is het Die zowel prediker als hoorders overtuigt en verlicht.

Bullinger pleit voor een verantwoorde uitleg van de Schrift. Door de predikanten mogen geen eigen ideeën worden ingelegd: 'dat sy **hier** haren ghesinthenen noch ghenegentheden niet een hayr breedt plaetse en gheven', (*Decade* 1,2).

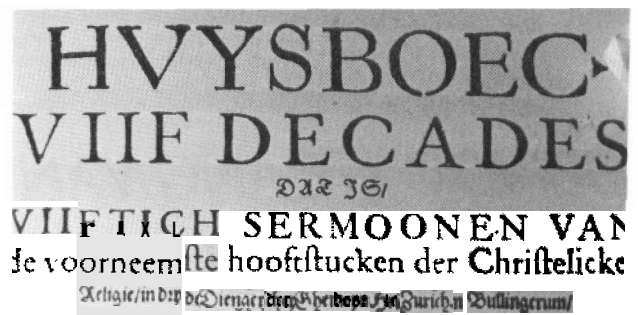
Internationale verspreiding

In tegenstelling tot bijv. Luthers *Haus- und Kirchenpostillen* schreef Bullinger zijn prekenverzameling in het Latijn. Er verschenen in goed 30 jaar **niet** minder dan zeven Latijnse uitgaven in Zurich: verder een Latijnse editie in Londen eind jaren 80 van de 16e eeuw. Bullinger droeg eerder de preken uit de **Latijnse** derde en vierde decade op aan koning Edward VI van Engeland. Deze jonge vorst was voorstander van de Reformatie en **was** bezig met het doorvoeren van een hervormingsprogramma in zijn land.

Het Latijn heeft de internationale verspreiding bevorderd. Daardoor kon het boek door velen gelezen worden, want Latijn was toen de voertaal voor degenen die verder hadden geleerd. Tegelijk had dit tot gevolg, dat naarmate het verspreidingsgebied groter werd, de roep om een vertaling in de volkstaal ook luider werd. Onder Elisabeth I (1558-1601) werden de *Decaden* in het Engels vertaald. Er worden oplage-aantallen genoemd tot wel 3500 exemplaren. Volgens bisschoppelijke besluiten uit de jaren 70 en 80 van de zestiende eeuw waren predikers in Engeland verplicht iedere week een preek uit de *Decaden* te lezen om deze te kunnen gebruiken bij hun preekwerk.

Grootste invloed in de Nederlanden

Vanuit het Latijn is her werk ook in het Nederlands vertaald. Bullinger **was** in de 16e-eeuwse Nederlanden een bekend auteur. **Al** in 1546 berichtte een beroemde Zuri-

Zestiende-eeuwse vertaling van het *Huysboec*. Gedeelte van de titelpagina.

cher boekdrukker aan Bullinger: 'Ik verkoop Uw boeken nergens zoveel als in de Nederlanden. U zult het nog beleven dat daar grote veranderingen zullen plaatsvinden en dat deze leer niet zonder vrucht zal blijven'. De vertaling van het *Huysboec* verscheen voor het eerst in 1563 te Emden, de stad waarin al Bullingers hoofdwerken voor het eerst in het Nederlands werden gedrukt. Emden was in die tijd een belangrijke stad en toevluchtshaven voor vervolgd uit de Nederlanden. Deze uitgave betekende een groot succes. De tweede druk volgde al in 1567, een derde in 1568, in 1582 mede op aandringen van de generale synode van 1578 te Dordrecht. Alleen al het feit van negen volkstaal-edities binnen h0 jaar geeft aan, hne sterk de prekenverzameling van Bullinger in de Nederlanden tot een echt Huysboec is geworden. In een enkel ander land van Europa hebben de *Decaden* zoveel invloed gehad.

Het werk is van groot belang geweest voor de Nederlandse Reformatie. De preken werden vanaf Nederlandse kansels, ook in conventikels voorgelezen. Kerken onder het kruis werden er door getroost.

In Amsterdam werd het werk in 1622 nog weer herdrukt. De Amsterdamse kerkeraad gaf het *Huysboek* aan alle ziekentroosters die naar de Oost gingen als verplichte literatuur in hun boekenkist mee. Het *Huysboek Bullingeri* stond op de standaardlijst van de eiekentrooster-kist op de tweede plaats, direkt na de Schrift. Zowel op de schepen van de Oostindische Compagnie als op die van de Westindische Compagnie werd het gebruikt. Op deze manier hebben de preken van Bullinger hun weg gevonden tot in verre gebieden als Oost-Azië (Ceylon, Ambon, Djakarta, Timor en Formosa) en Amerika (vooral de Hollandse kolonie op Manhattan, de stad Amsterdam, het latere New York).

In het volgende artikel gaan we nader in op één van de sermoenen uit het *Huysboec*, de derde preek van de derde decade.

E. van der Pol

DE VOORTGANG VAN HET VOORNEMEN DES HEREN III

Dit is het deel van de knechten des HEREN en hun recht van mijnentwege.

Jesaja 54 : 17

Ballingen mogen weten: wij zijn betrokken bij een vast plan van God. God, die geschapen heeft, gaf bij die schepping al gestalte aan dat plan. Ballingschap èn terugkeer uit ballingschap zijn in dat plan opgenomen. Maar ook als sprake is van de bouw van een stad, gaat het kennelijk niet maar om herstel van Jeruzalem beneden, zoveel kilometers van de Middellandse Zee en wat minder kilometers van de Dode Zee vandaan. Het gaat immers om een stad die even naamloos is als de verlaten vrouw (Israël in ballingschap), die weer leven krijgt en mag meewerken aan gezinsuitbreiding door haar Man, haar Maker.

De hand van de knecht, de gezalfde, bouwt met materialen voor mensenhand onbereikbaar zo kostbaar (Jes. 54 : 11, 12). Naar zijn vaste plan werkt Hij naar Pinksteren toe. De Knecht zorgt dat er knechten komen. Ze zullen veilig zijn terwille van hun werk aan de stad, de kerk. Wel tegenwerking zullen ze ondervinden.

Maar de kerk heeft bestaansrecht in deze wereld.

De Here is het, Die dat bestaansrecht heeft verworven en het handhaaft.

De Joden kunnen Petrus wel op het matje roepen als hij de verlamde heeft bevolen op te staan en deze dit bevel heeft aanvaard en gehoorzaamd. Maar als Petrus hun de kracht van Christus verkondigt, die wèl door de Joden was gekruisigd, maar door God uit de doden opgewekt, terwijl Hij daarna de verlamde gezond maakte – dan hebben ze geen enkele grond voor een aanklacht. God lovend en springend stond de man voor ze. Dan kunnen de Joden wel een wet maken, die verbiedt in de naam van de Here Jezus te spreken, maar dat recht hebben ze niet. 'Van Mijnentwege' zegt de Here heeft de kerk het recht om elke tong die zich tegen die kerk keert in het ongelijk te stellen. En de Here bewijst ook dat het waar is, wat Hij hier belooft.

Petrus en de apostelen gaan rustig door met verkondigen van de naam van de Here Jezus. Met z'n allen worden ze dan opgepakt maar dat dit volstrekt rechtloos is, laat de Here zien vanuit de hemel door zijn engel (Handelingen 5 : 19). Toch gaat ook langs deze weg het voornemen van

de HERE door. Ook nu weer worden zij die schuldig staan aan de kruisdood van de Knecht door zijn knechten geconfronteerd met de verkondiging van zijn grote daden en zijn overwinning.

Wat heeft de Here de kerk gebouwd in het geloof in zijn macht! Wat heeft de Here de tegenstanders geconfronteerd met hun onmacht! Geen enkele vorm van aanklacht konden ze vinden. Wie het probeerden leden de nederlaag in de procesgang.

De kerk heeft door Christus verworven rechten, wie daar aan tornt zal ondervinden tegen Wie hij strijdt. Herodes, die daarmee de sympathie van de Joden wilde kopen werd in zijn onmacht aan de kaak gesteld. Petrus gevangen zetten en doden dat was het plan. Boeien en ander smidswerk zoals sloten werden ervoor gebruikt en een koppel soldaten, tot en met gewapend. Maar er was ook de schepper van de smid en de schepper van de verderver. Toen de Koning der koningen zijn hand opstak was het gedaan met de vernielers. Eén engel was genoeg om boeien los te maken, deuren te openen en wachters te laten slapen. Eer hij het wist was Petrus vrij, en stond hij te kloppen bij de kerk, die nog moest leren dat God gebeden verhoort eerder dan beseft wordt.

De kerk en de verkondiger van het evangelie mogen niet zomaar aangeklaagd of verdacht gemaakt worden. 'Gij zult ze in het ongelijk stellen' (Jes. 54 : 16). Gij. Heel persoonlijk wordt die kerk aangesproken. Het plan van onze Schepper gaat door tot het getal van de verlostten vol is. Aanklagers tegen Gods werk mogen ontmaskerd worden. Dat is het koninklijke recht van de knechten.

P. Deddens

BIJ DE TIJD EN TEGEN DE TIJD

Bij de Tijd laat een nieuw geluid horen. Vorige week gaf ik een eerste reactie op dit nieuwe blad. Daarbij ging het vooral om de manier waarop men dat nieuwe toespitst op de persoonlijke kant van geloven en belijden. **Mijn** inziens is dat winst, als we tegelijk duidelijk voortbouwen op het confessioneel karakter van de gereformeerde kerk. In dit artikel wil ik een ander aspect aan de orde stellen. Afgaande op de naam van het blad wil men duidelijk een eigentijds geluid laten horen.

Program

Het leent zich heerlijk voor pakkende slogans, zo'n naam: Lees ons blad en je bent weer helemaal bij de tijd. Men heeft er ook op een uitgeknipte manier gebruik van gemaakt. Zo komt er een voor de hand liggende nadruk te liggen op het programmatische in de naam. Want het is duidelijk een program, dat men nastreeft. In het eerste nummer staat dat al: 'De laatste tijd worden allerlei kritische vragen gesteld. Ze raken het karakter van de gereformeerde organisaties, de positie van de vnuw in kerk en samenleving, onze houding ten opzichte van homofiele broeders en zusters. En er komt meer op ons af. Vragen van deze tijd. Nieuwe vragen. waar we nieuwe antwoorden op moeten vinden.

Als we weten dat de bijbel ook van deze tijd is, dan hoeven we onze tijd niet als een bedreiging te zien. Dan kunnen we positief reageren op nieuwe uitdagingen. Dan kunnen we oorspronkelijk zijn en op zoek gaan naar alternatieven. God geeft ons de mogelijkheid nieuwe antwoorden te vinden. Ook nu kunnen we leerlingen van Christus zijn.'

Een duidelijk program, dat laat zien, dat **Bij de Tijd** als christelijk blad midden in de wereld van vandaag wil staan.

Kind van God, kind van je tijd

Ik denk, dat in deze aanpak veel van de aantrekkingskracht schuilt van het blad. Inderdaad komen er veel nieuwe vragen op ons af. We leven in een dynamische tijd. De overzichtelijkheid, die vroeger vaak kenmerkend was voor de gereformeerde wereld, is vandaag ver te zoeken. En dan komt vanzelf de behoefte op, dat de vragen van de dag hardop gesteld worden. En dan liefst op een

goed te verteren manier. Concreet, duidelijk, herkenbaar. Je bent kind van God. Maar je bent ook kind van je tijd. En die twee liggen niet automatisch in elkaars verlengde. Dat je kind van God bent, betekent, dat je voor alles erkent dat Hij het te vertellen heeft in je leven. Dat je kind van je tijd bent, betekent dat je deel uitmaakt van de wereld zoals die op dit moment er uitziet. Je staat dus midden in het moderne levensgevoel van die wereld. En dan kan er gemakkelijk wat botsen op dat kruispunt van geloof en actualiteit. Ongetwijfeld is het een enorme uitdaging dat **Bij de Tijd** als blad juist midden op dit kruispunt is gaan staan. Dat vraagt om een blijvende confrontatie van de wisselende vragen van de dag met het blijvende Woord van God.

Overigens vind ik, dat die confrontatie vaak op een waardevolle manier plaatsvindt. Met name als het gaat om vragen die in het dagelijks leven te maken hebben. Ik noem als voorbeeld een artikel over de vraag naar zelfliefde (nummer 1). In onze wereld geldt heel sterk de regel: hou van jezelf, kom op voor jezelf enz. In een mooi artikel wordt die hoodschap van deze tijd gemeten naar wat de bijbel zegt over God liefhebben en je naaste. En zo wordt op een actuele vraag een duidelijk antwoord gegeven, waar je verder mee kunt. Een heel ander voorbeeld: In de opvoeding is de vraag naar zakgeld en kleedgeld vandaag nogal belangrijk. Onze kinderen zijn ook kinderen van hun tijd. En dat betekent dat ze veel belangstelling hebben voor het consumptiepatroon van deze wereld. Ze horen tot een bevolkingsgroep, die financieel behoorlijk wat mogelijkheden heeft en daarom voor de commercie een aantrekkelijke doelgroep vormt. In nummer 2 heeft **Bij de Tijd** dat probleem opgepakt met een uitstekend artikel, waarin de hele problematiek heel concreet wordt neergezet en besproken in een bijbelse sfeer. Erg waardevol!

Breken met je tijd

Kaast die waardering heb ik ook wel wat kritische opmerkingen. Ik heb de indruk dat dat vooral komt, doordat ik soms een bepaalde krampachtigheid meen te signaleren in het stellen van sommige vragen. Als je een paar nummers achter elkaar leest, valt het nl. op, dat men er soms nogal wat nadruk op legt, dat sommige vragen gesteld worden. Ik voel dat soms aan als een stemming die uitdrukt: 'Hè, hè, het werd ook eindelijk eens tijd, dat dit soort vragen onder ons gesteld werd. We moeten ons maar eens een keertje losmaken van al die vanzelfsprekendheden en nu de echte vragen van deze tijd aan de orde stellen'.

In zo'n sfeer komt er gemakkelijk een te grote nadruk te liggen op het bij de tijd willen zijn. En in de publiciteit rond het blad werd dat accent zo ook meermalen geplaatst. Ik denk, dat je op die manier gemakkelijk je doel voorbij kunt schieten. Als bij-de-tijd-zijn teveel een doel op zich wordt, laat je je lezers te weinig zien, dat we vaak ook moeten breken met onze tijd. En soms worden we daartoe geroepen. Je bent primair kind van God. Daarna kind van je tijd. Soms vind ik dat wat minder duidelijk doorklinken in dit blad. Ik wil daar ook een paar voorbeelden van geven.

De vrouw in de kerk

Een eerste voorbeeld ontleen in aan het artikel over vrouwenkiesrecht in de kerk (nummer 3). Het onderwerp is een typisch voorbeeld van een actuele vraag, waarbij we ons realiseren, dat we kind van God zijn, maar ook heel duidelijk kind van onze tijd. Dat laatste aspect is in het artikel ook heel nadrukkelijk aanwezig. De auteur stelt, dat tegenstanders van vrouwenkiesrecht in de knel komen met het bekleden van leidinggevende posities in de samenleving door vrouwen. Dat illustreert dus duidelijk, dat de discussie over de plaats van de vrouw in de kerk dus op zijn minst gevoerd wordt onder druk van ons moderne levensgevoel. In dat kader schrijft de auteur bovendien: 'Wanneer we over vijf? tien? jaar mogelijk alsnog overgaan tot het invoeren van het vrouwenkiesrecht, hebben we inmiddels wel weer voet gegeven aan de gedachte "de gereformeerden komen wel, alleen 25 jaar later"', en zijn we mogelijk een aantal kerkleden armer. Kerkleden die zijn afgeknapt op een sfeer in de kerk die er voor zorgt dat er in "de kerkelijke weg" blijkbaar slechts moeizaam iets nieuws tot stand komt'. De sfeer is hier dus wel heel nadrukkelijk bepaald door de gedachte: 'Mensen laten we ook ten aanzien van de vrouw in de kerk nou alsjeblieft een beetje bij de tijd zijn'.

Ik mis in deze benadering bespreking van de vraag, of ons moderne levensgevoel strookt met wat God zegt over de plaats, taak en bestemming van man en vrouw. Voor alle duidelijkheid: zelf ben ik een voorstander van actief vrouwenkiesrecht. En ik denk, dat de plaats van de vrouw in de gemeente veel beter ingevuld zou kunnen worden onder ons. Maar tegelijk zie ik, dat men vandaag ons vaak een bepaalde gelijkheidstheologie inzake man en vrouw wil opdringen, waar ik als christen gewoon niet in mee kan gaan. En over dat onderwerp is bepaald al uitvoerig nagedacht en geschreven onder ons. Is het niet rijkelijk naïef als zo'n aspect volledig ontbreekt in dit artikel? En zou het niet belangrijk zijn in zo'n artikel ook eens de vraag te bespreken in hoeverre we als christenen misschien wel zouden moeten breken met een bepaald levensgevoel? Dat we als gereformeerden niet direct in alles meedingen heeft ons in ieder geval bij een aantal dingen geholpen om reële gevaren te signaleren. Het is geen schande als we de tijd nemen om de geesten te beproeven. En het is ook geen schande in dat opzicht geduld met elkaar te hebben. Je kunt namelijk ook afknappen op

mensen die de waan van de dag niet onderscheiden.

Ik vind dus dat in dit artikel een eenzijdige nadruk ligt op het gegeven dat we bij de tijd moeten zijn. En dat is des te belangrijker vanwege de suggesties waarmee het artikel besluit. Aan het begin geeft de auteur nl. nog aan, dat hij zich voornamelijk wil beperken tot het actief kiesrecht. In dat kader bespreekt hij o.a. de zgn. 'zwijgteksten'. Maar aan het slot oppert hij, dat de interpretatie van die teksten ook invloed heeft op de visie op het passief vrouwenkiesrecht. En een zinnetje verder suggereert hij herijking van de ambtsstructuur en ambtsopvatting zoals Calvijn die ontwikkeld heeft. Zonder ook maar één woord te wijden aan wat daarover onder ons geschreven is, wordt hier wel even een vlotte afrekening met een stuk gereformeerde traditie gesuggereerd. Zo maak je de geesten wel rijp voor alternatieve keuzes! De voortvarendheid waarmee dat gebeurt is inderdaad van deze tijd (er is in diverse artikelen van *Bij de Tijd* te weinig ruimte voor verantwoording en verwijzing). Maar het bijbels kaliber van de argumentatie slinkt met gelijke vaart.

De zegen van de film

Een ander voorbeeld ligt wat meer in de sfeer van de persoonlijke ethiek. *Bij de Tijd* kent ook zijn columnist. In nummer 9 maakt deze zich nogal dik over het feit dat men in cultureel opzicht nogal wat blinde vlekken heeft in vrijgemaakte kring. (De toon, waarop hij die vrijgemaakte kring overigens aanduidt, is zo raillerend, dat er weinig ruimte voor liefde meer overblijft. Ik moest even denken aan die *Bij de Tijdse* stelling uit het aprilnummer: *Fouten zie je dik als de liefde dun is.*) Een heel belangrijke blinde vlek vindt hij de film: 'Een van de belangrijkste cultuur- en kunstuitingen van deze eeuw'. Maar gezien de (daarvoor ontbrekende) aandacht in onze kring zou je soms zeggen dat de film niet bestaat. En als de film onder ons aan bod komt, dan getuigen de opmerkingen van weinig deskundigheid. 'Verder zien we onze geestelijke leiders (wat dat dan ook in moge houden) zich beperken tot algemene losse flodders over de afschuwelijke gevolgen van het bezoeken van een bioscoop en zich vervolgens weer snel begeven naar nog indrukwekkender kwesties van zedenverwilderung als verloofde paren die samen op vakantie dreigen te gaan of zusters der gemeente die een preek willen lezen.'

Ik zie even af van commentaar op het venijn, dat hier en daar van de woorden afdruipt. Maar verder zou je je kunnen afvragen waar we met elkaar de prioriteiten moeten leggen. Er zijn inderdaad ouders in onze kring die hun kinderen steunen in een zuivere voorbereiding op het huwelijk. Daarin past volgens hen, dat die kinderen niet met elkaar naar bed gaan voor ze getrouwd zijn en daarom liever ook niet samen op vakantie moeten gaan. Bedoelt de columnist, dat we dat punt maar als een gepasseerd station moeten beschouwen? Moeten we in plaats daarvan eindelijk eens werk gaan maken van het grote cultuurgoed van de hedendaagse film? Die suggestie ligt wel in zijn woorden.

Over afknappen gesproken: daar knap ik op af. Het is inderdaad erg *bij* de tijd om thuis te zijn in de hedendaagse film. Het is ook *bij* de tijd om je kinderen hun eigen weg te laten zoeken in hun verkeringstijd. Maar wilt u alstublieft niet bijterig worden in de richting van christenen die op dit punt hun agenda niet laten schrijven door de eigen tijd!

Overigens is deze column kennelijk geen toevallige uitschieter. Twee nummers eerder worden alle in kerkbodes schrijvende dominee.; eventjes onderuit gehaald als zichzelf overschattende geestelijke leidertjes. Die column staat afgedrukt pal naast een fijngevoelig artikel over geestelijke polemieken. Ik vraag daarom aan de redactie: Laat nou eens zien of u echt geestelijke polemieken wilt. ('Ons doel is opbouwend. Zo zal ook onze toon zijn', nummer 1, p. 4.)

Tegen de tijd

Ik hoop dat m'n bedoeling duidelijk is. Ik denk, dat het begrip 'hij de tijd' een beetje een los criterium kan worden. Dat doet het wel erg goed. Het geeft veel ruimte voor alternatieven, nieuwe ideeën, andere antwoorden enz. Maar is het niet belangrijk, dat we ineens elkaar zien, dat we vaak ook tegen de tijd moeten schrijven?

Ik zie hier een lijntje lopen naar het onderwerp van vorige week. Ik heb toen de vraag gesteld of *Bij de Tijd* niet zou willen en kunnen aangeven, op welke manier de belijdenis en de verdere gereformeerde traditie een rol zouden kunnen spelen bij de beantwoording van vragen die gesteld worden. Ik stelde die vraag, omdat ik dat aspect mis in de hele redactionele opzet van het Mad. Die vraag komt nu weer terug. *Bij de Tijd* is een naam die een program aanduidt. En door de soms wat eenzijdige nadruk ontstaat een beetje de sfeer: 'Nou moeten we eindelijk eens de zaken anders gaan **aanpakken**. Meer eigentijds'. Maar als in het blad dan nauwelijks teruggesproken wordt op die gereformeerde erfenis, gaat daar dan ook niet een beetje de suggestie van uit, dat die ook maar moeilijk in deze tijd past? Ik kan me niet voorstellen, dat dat de bedoeling is. Maar het zou goed zijn, als de redactie zich daar eens met zoveel woorden over uitsprak.

Juist het bovengenoemde artikel over vrouwenkiesrecht is hier een duidelijk voorbeeld. Kun je echt zo lang je neus weg opmerken, dat **we** nodig Calvijns ambtsleer eventjes moeten herijken? Of zou onze gereformeerde erfenis ook meer te bieden hebben dan een verouderde visie op kerk en ambt?

Je zou je juist hier kunnen voorstellen dat de belijdenis van de kerk op een nieuwe manier ter sprake komt. Wie nl. zorgvuldig let op de manier waarop de kerk haar theologische keuzes gedaan heeft en ook onder woorden heeft gebracht in haar belijden, krijgt er oog voor, dat de kerk daarbij heel vaak juist heeft moeten breken met het denken van de eigen tijd. Om even het laatste voorbeeld te noemen: De Dordtse Leerregels vormen in hun tendens een duidelijke afrekening met het toenmalige humanistische denkklimaat. En wie verder terugzocht vindt dat the-

ma op een verrassende manier terug. De kerk heeft in haar belijden altijd midden in de actualiteit gesproken. Maar vaak wist ze zich daarbij geroepen juist tegen de tijd te spreken.

Up to date

Uiteraard bedoel ik met het bovenstaande niet, dat je op een goedkope manier klaar kunt komen met de opzet van *Bij de Tijd*. Ik heb hierboven al aangegeven dat we allemaal kind van God en kind van onze tijd moeten willen zijn. In deze volgorde. Daarom stelde ik ook vast dat die twee niet automatisch in elkaars verlengde liggen. Ik constateer, dat *Bij de Tijd* soms de neiging heeft eenzijdig eigentijds te willen zijn.

In dat verband heb ik een suggestie. Zou het niet goed zijn als redactioneel uitgangspunt iets meer door te laten klinken van het uitzien naar de jongste dag? Ik zou daar bij willen verwijzen naar Rom. 13 : 11 v.v. (Gij verstaat immers de tijd wel...). Dat is m.i. *de* manier om de tijd waarin je leeft op een christelijke manier te relativiseren. Dat wil zeggen te betrekken op de komst van Christus. Dat is de manier van hij-de-tijd-zijn. Dan heb je nl. echt up to date. Op naar Zijn dag toe.

C.J. de Ruijter

EEN STEUNPILAAR VOOR DE WAARHEID

de gemeente van de levende God, een pijler en fundament der waarheid

1 Timoteüs 3 : 15

Hoe kom je het snelst over een ravijn heen? En veilig?
Als er een goed viaduct overheen ligt. Met steunpilaren die de weg goed omhoog houden. Dan hen je zo aan de overkant. Veilig en snel.

Hoe gaai Gods Woord door de wereld? Via de kerk!
Overall zijn ravijnen, waardoor het evangelie niet verder kan.
Maar de kerk houdt de waarheid van het evangelie stevig omhoog.
Zo gaat de blijde boodschap door de wereld. Betrouwbaar en snel.

*
**

Hindernissen voor het evangelie komen **van** buitenaf en van binnenuit. Dwalingen, die de waarheid verdraaien. Excuses om aan de klem van Gods Woord te ontkomen. Toch moet de waarheid verder.

God komt daarvoor niet zelf meer naar **trans** toe, zoals indertijd in Jezus.
Hij stuurt ook geen engelen meer als hoodschappens.

De kerk draagt Gods evangelie door de wereld.
Door haar belijdenis en door haar prediking.
We maken het mee in de kerkdiensten en op de catechisatie, in de evangelisatie en bij de zending.

Hierbij gaat het niet om ons gelijk. Ook al lijkt dat soms zo in discussies over de kerk: ieder komt op voor z'n eigen standje.

Het gaat om *het evangelie*, om het geheim van de godsvrucht: God geopenbaard in het vlees, dat is Jezus (vs. 16)!

Dat evangelie van Jezus is zo groot en rijk, dat het een steunpilaar in de wereld verdient: de kerk. Laten we er blij mee zijn. En er dan ook zuinig op zijn.

De neiging bestaat vandaag: doe alle min of meer bijbelgetrouwe kerken maar bij elkaar. Hebben we elkaar niet nodig in een land dat al meer verwereldlijkt?

Of we elkaar als christenen nodig hebben!
Maar tegelijk moeten we uitkijken, dat het in de kerk geen mix wordt van waarheid en dwaling.

De kerk moet een pijler **en** fundament voor de waarheid zijn!

Hobbels die dat geluid tegenhouden, zijn er vandaag genoeg. Daarom temeer wordt duidelijkheid gevraagd. Het gaat om het *evangelie*, om het geheim van de Godsvrucht, Jezus!

x**

Een voorrecht, als kerk een steunpilaar voor dit evangelie te mogen zijn!

Een pijler voor Gods waarheid in Jezus tot redding van mensen.

Dat verdwijnt als dwaling in de kerk een plaats krijgt. Dan is de kerk geen pijler *voor deze waarheid* meer.

Dat verdwijnt ook, **als** we de kerk oplossen in iets onzichtbaars, of in losse individuen. Dan is er geen *pijler en fundament* meer voor de waarheid. Van de pilaar is alleen maar gruis overgebleven.

Waar kan je in het leven met z'n vele hobbels dan nog op terugvallen?

Hoe zal in een wereld met veel geestelijke ravijnen het evangelie nog verder kunnen komen, betrouwbaar en snel?

.

Alleen, wat is voor ons het geheim van de godsvrucht? Vinden we het echt de moeite waard om dit evangelie te ondersteunen in de wereld? Je eigen leven is de proef op de som, dat je dat echt meent!

Zullen we Gods waarheid hoog houden in prediking en evangelisatie **en niet** in ons *leven*?

Groot is het geheim van de godsvrucht, staat er in vs. 16. Hoe groot is dat geheim van de godsvrucht *voor u*?

Dat laat je zien in je leven, vanuit een warm hart, in een geloof dat door de liefde werkt (Galaten 5 : 6).

Dat kan alleen, als je ook zelf steeds weer naar het *evangelie* luistert.

Daardoor werkt *Christus*. 't Is *zijn* evangelie. Daardoor bereikt *Hij* harten, van jezelf. **van** je kinderen, **van** anderen, zoveel als Hem behaagt.

Want 't is een groot geheim dat je meedraagt: 't geheim van God, die alles in allen werkt!

J. Luiten

Op 5, 12 en 19 juni werden in dit blad Schriftoverdenkingen verzorgd door ds. J. Luiten. Helaas zijn in de eerste twee bijdragen de cursiveringen en de verdeling in blokjes weggevalen. Omdat dat hermeesterlijk was bij de overdenking van 12 juni, treft u hierboven een herplaatsing van deze bijdrage aan

Redactie

DE BEGINSELEENHEID VAN NATIONAAL-GEREFORMEERDE EN REFORMATORISCHE POLITIEK

Graag wil ik reageren op het artikel van dr. A.J. Verbrugh 'De eer Gods en de gerechtigheid in de staatsvisie' in *De Reformatie* van 24 april jl. In dit artikel maakt Verbrugh een vergelijking tussen de 'beginselprogramma's' van GPV en RPF in het licht van de discussies over een mogelijke 'confederatie' tussen beide partijen. Dit artikel verdient onze aandacht. Ik ben er althans dankbaar voor dat van GPV-zijde zó wordt geschreven over de weg waarlangs een 'serieus bondgenootschap' van beide partijen 'onder bereik kan komen'.

Het gaat hierbij uitdrukkelijk niet om een fusie, maar om een confederatie – een verbond van zelfstandige partijen – met het oog op een gezamenlijk optreden bij de stembus en in het parlement. Op welke basis moet je een dergelijke confederatie inrichten? Verbrugh brengt in dit verband naar voren dat gekeken zal moeten worden naar het nationaal-gereformeerde richtlijnen-program van het GPV en de vorig jaar gepubliceerde *Reformatische staatsvisie* van de RPF.¹

Verbrugh's bijdrage opent hierover de discussie. Als één van de in zijn artikel aangesproken RPF-ers wil ik de handschoen graag opnemen. In deze bijdrage wil ik ingaan op enkele punten van verschil tussen de 'beginselprogramma's' die Verbrugh naar voren brengt. Daarmee hoop ik stof aan te dragen voor een voortzetting van het gesprek.

1. In de eerste plaats constateert Verbrugh bij GPV en RPF een verschillende *inzet* als het gaat om de taak van de overheid. Centraal voor het GPV was en is 'de wens dat de overheden handelen in dienst en tot publieke eer van God'. Op deze wijze worden 'de sterkste steunsels' voor de eerbiediging van de andere geboden van God aangebracht. Voorts is de uitvoering van de 'cultuuroopdracht' voor de overheid van grote betekenis.

In de *Reformatische staatsvisie* wordt gekozen voor 'publieke gerechtigheid' als kernbegrip.² De overheid heeft van Godswegen de roeping 'de burgers ten goede' *recht* te bestellen. Dat doet ze door wetten uit te vaardigen en te handhaven voor de publieke samenleving. Hierin moet ze de gerechtigheidsnorm tot uitdrukking brengen. In het scheppen van rechte verhoudingen naar bijbelse opvatting geeft de overheid gestalte aan haar verantwoordelijkheid.

Is daarmee de eer van God buiten beeld? Geenszins. Het gerechtigheids criterium wordt onmiddellijk in verband gebracht met de eer van God. 'De bijbel leert ons dat de bestemming van de mens en van al het geschapene @-gen is in het zoeken van de eer van God: wij worden opgeroepen Zijn Koninkrijk en Zijn *gerechtigheid* te zoeken, om te doen wat recht is in Gods ogen.' Er ook aan de cultuuroopdracht wordt een 'essentiële rol' toegekend, al wordt er tevens voor gewaarschuwd de cultuuroopdracht niet te overschatten.³

Wat ik in dit verband zou willen opmerken is dat het spreken over de eer van God en het cultuurmandaat in de politiek het niet kan stellen zonder de bijbelse notie van Gods gerechtigheid. Het bijbelse spreken over recht en gerechtigheid – telkens wordt het de koningen en machthebbers in de bijbel voorgeschouwd – geeft een inhoudelijk criterium wanneer we het in de politiek hebben over de eer van God. Wat is de eer van God? Hoe moet deze worden gezocht in de politiek? De bijbelse notie dat het in deze wereld gaat om Gods recht en gerechtigheid is in dit verband een onmisbaar inhoudelijk criterium.

Een punt van kritiek op de GPV-uitgangspunten betreft de directe verbinding tussen de 'eer van God' en de 'cultuuroopdracht' (vgl. art. 3 van het richtlijnenprogramma). Kunnen we daar in onze gebroken wereld nog wel zo onbekommerd over spreken? Overschatten we onszelf daarmee niet? Komen we met dit woord niet terecht in de gedachtesfeer van de 'maakbare samenleving'.? Ik ben daar erg huiverig voor geworden. We mogen hier de grens met de moderne cultuur wel wat scherper trekken dan in het verleden gebeurd is. Zoals er in de tijd van het Amersfoortse Congres over gesproken is, kunnen we er vandaag niet meer over spreken.⁴ Dit neemt niet weg dat er een 'ambt van de arbeid' (W.H. Velema) tot eer van God te vervullen is. Maar hierbij moeten we wel alle programmatische cultuuroverschating en beheersingsdenken afleggen.

Wat in dit verband van wezenlijk belang is, is dat alle spreken over de 'eer van God', 'cultuurmandaat' en 'publieke gerechtigheid' holle frasen worden, wanneer we de betekenis ervan buiten Christus zoeken te verstaan. Dat is wat Verbrugh onderkent en ik wil hem hierin van harte

bijvallen. In Christus is ons geopenbaard wat gerechtigheid inhoudt voor een gevallen wereld. We kunnen niet spreken over rechte verhoudingen, heilzame geboden voor mens en samenleving, onze opdracht in de wereld zonder op Christus te zien. Hier klopt het hart van de christelijke politiek.⁵

2. Een wat moeilijker kwestie betreft de vraag of in de *reformatorische staatsvisie* (en breder: in de reformatorische wijsbegeerte) een natuurlijke ervaringskennis niet te zelfstandig tegenover de Schrift komt te staan. Ter adstructie hiervan wijst Verbrugh op Kuiper en Dooyeweerd die beiden 'een schriftuurlijke lijn en een in de grond natuurrechtelijke lijn' in hun denken zouden vertonen (enigszins verwarrend is dat Verbrugh enerzijds spreekt van 'natuurlijke Godskennis', 'redelijk inzicht', 'ervaringsregels' en anderzijds over 'de ordening die God aanbrengt en aanbracht in de natuur'. Hij onderscheidt niet tussen de kenorde en de orde van het rijen). Het probleem is niet dat er geen 'ordering van God' in de werkelijkheid zou zijn – we zouden in dit verband ook van *algemene openbaring* kunnen spreken –, maar welke plaats deze moet worden gegeven in relatie tot de bijbelse openbaring.

Op dit punt geloof ik dat Verbrugh Dooyeweerd en de reformatorische wijsbegeerte niet goed verstaat. Dooyeweerd heeft zich altijd sterk gekant tegen het natuurrechtelijke denken, dat hij zag als een vorm van scholastiek, waarin de 'autonomie van de rede' wordt gehuldigd. En hij heeft dit scholastieke ook bij Kuiper aangewezen. In een artikel uit 1938 heeft Dooyeweerd zich gedistantieerd van Kuipers wetenschapsleer.⁶ Van een zelfstandig natuurlijk inzicht – los van de Schrift – wilde hij niet weten.⁷

Daarmee werd tevens de 'algemene genade'-leer van Kuiper impliciet onder kritiek gesteld, terwijl werd vastgehouden aan de realiteit van de algemene openbaring. God heeft door zijn voorzienigheid aan de geschapen werkelijkheid zijn wetten gesteld. Dat zijn niet alleen wetten in de zin van bijbelse geboden, maar ook wetmatigheden en regels waaraan het 'natuurlijke leven' beantwoordt. Er is een *orde* van en voor alle dingen die 'ingehakken' zit in de structuur van de schepping. Bij het licht van de Schrift kunnen we zien dat deze normen en regels 'goed' zijn voor mens en dier en wereld, al is er veel vertekening en misvorming door de zonde. Niettemin: de werkelijkheid waar de Schrift over spreekt en de werkelijkheid van de natuurlijke wereld hebben dezelfde Oorsprong en spreken eenzelfde taal (vgl. Col. 1: 15-17).

Wanneer de *Reformatorische staatsvisie* spreekt over de 'voorgegeven normatieve structuren of verbanden'⁸, dan bedoelt ze, onder verwijzing naar de scheppingsorde, deze werkelijkheid van de algemene openbaring. Huwelijk en gezin, staat en kerkgemeenschap zijn geen scheppingen van de mens, zijn niet gebaseerd op menselijk ontwerp of afspraak, maar hebben een normatief karakter. Dit zijn rijke calvinistische gedachten, waarin heel de

werkelijkheid wordt omvat.

Toch schuilt er in dit denken een gevaar en Verbrugh heeft niet ongelijk als hij daarop wijst. Dit spreken over 'intrinsieke normativiteit', 'wetsorde', 'soevereiniteit in eigen kring' kan zich verzelfstandigen tot een denklijn die los staat van de Schrift. Dan wordt er rechtstreeks een beroep gedaan op de natuur. Deïstische associaties doen vervolgens op. Maar dan is er geestelijk ook meer aan de hand! Dan is de band met de Schrift zelf in het geding. Het punt is dat van wetten en normen nooit gesproken kan worden los van de Normgever. De realiteit van Gods schepping, de gebrokenheid door de zonde en de verlossing in Christus moet hierin doorklinken.

Ook al zie ik Verbrughs probleem, toch moeten we de werkelijkheid van Gods algemene openbaring niet vergeten of onoverdacht laten door kwesties van woordkeus. Juist voor de politiek is dit een ontzettend belangrijke realiteit. In die gegeven normativiteit voor het natuurlijke leven, hoe gebroken ook, ligt een grond voor het aanreiken van wetten en verordeningen die heilzaam zijn, die recht doen en appelleren aan een creatuurlijk inzicht bij de mens. En bij dit alles mag ons motief dan inderdaad zijn: *Gloria Dei per Christum* (de eer van God door Christus).

In dit spreken over een 'brede normativiteit' – de term is van prof. dr. S. Griffioen –, waar de Schrift naar verwijst, kan het GPV iets leren van de *Reformatorische staatsvisie*. Want, veronachtzamen we dit beroep op de algemene openbaring, zeggen we: nou ja, het zijn maar 'natuurlijke inzichten', dan zetten we bij onszelf gemakkelijk de deur open voor een pragmatisme dat schril afsteekt bij ons Schriftberoep. Alles wat dan niet door de 'ere Gods' of een Bijbeltekst gedekt wordt, wordt een zaak van ervaring, situatie- en tijdgebonden. Maar zo mogen we niet de 'banden Gods' veronachtzamen.⁹ Het is dus wel degelijk van belang om bij het licht van Gods Woord te zoeken naar wat van den beginne als recht en gerechtigheid voor heel de geschapen wereld moest gelden. De *Reformatorische staatsvisie* heeft er oog voor dat de overheid hierbij een eigen ambtstaak heeft.

3. In het licht van het voorgaande kan ik wel stellen dat de *Reformatorische staatsvisie* niet klakkeloos en kritiekloos aansluit bij de oude ARP. Ook de reformatorische wijsbegeerte staat niet boven kritiek. Maar het zou ook onverstandig zijn het goede dat binnen en buiten deze denkwijzen is ontwikkeld aan de kant te schuiven. Ook is er nota genomen van kritische tegenstemmen. Zo is het gemene gratie-denken in de *Reformatorische staatsvisie* helemaal afwezig en ik ben ervan overtuigd dat dit mede de vrucht is van K. Schilders theologiseren. Voor Schilder ging het erom de hoge menselijke pretenties in het gemene gratie-denken te vervangen door een meer confessionele visie op de werking van Gods voorzienigheid en op de door God geschapen natuur.¹⁰ In die zin is het Amersfoorts Congres ook van betekenis geweest voor de RPF.

Wanneer de RPF stelt te willen voortbouwen op wat in de geschiedenis tot stand is gebracht, doet ze dat uiteraard niet kritiekloos. Ook het GPV kan dat niet doen. Of de Amersfoortse stellingen in alle opzichten als leidraad vandaag zo geschikt zijn, betwijfel ik. Daardoor zijn ze te zeer gestempeld door de kerkelijke en culturele situatie van vijfenveertig jaar geleden. (Mijn bedenkingen – aansluitend bij de kritiek van J. Douma en W.H. Velema – bij het onbevagen spreken over 'cultuuroopdracht' gaf ik reeds. Ook is m.i. te radicaal afscheid genomen van het waardevolle sociologische beginsel van de 'soevereiniteit in eigen kring'.)

Tenslotte zou ik willen opmerken dat ik voortzetting van deze discussie over de beginselprogramma's van RPF en GPV zeer op prijs zou stellen. Zouden de wetenschappelijke instituten van beide partijen hier niet een congres aan kunnen wijden? Wat zou het goed zijn indien we over deze zaken eens open en rustig van gedachten konden wisselen. Mijn overtuiging is, dat beide partijen bij een dergelijke gedachtenwisseling veel hebben te winnen, wellicht een 'serieuze bondgenootschap'.

R. Kuiper

¹ Mr. A. Rouvoet, *Reformatische staatsvisie. Op RPF en het ambt van de overheid*, Nijmegen 1992.

² A.w., 85.

³ A.w., 15-16.

⁴ We vinden dit o.m. bij prof. dr. S. Greidanus. Vgl. *Verslag Congres van Gereformeerden*, Kampen 1948, 26. Ik denk ook aan uitspraken van Schilder waarin de gedachte dat de mens de aanrader heeft te ontwikkelen vrij sterk naar voren kwam. Vgl. de kritiek hierop van W.H. Velema in *Ethiek en Pelgrimage*, Amsterdam 1974 en J. Douma, 'Christus en cultuur', in: J. Douma, C. Trimp, K. Veling, K. Schilder, *Aspecten van zijn werk*, Barneveld 1990, 197-198.

⁵ Ik denk niet dat we van het gerechtigheidsmotief afstand hoeven te doen, omdat het door verkeerd – horizontalistisch – gebruik slechts is geworden. Verkeerd gebruik maakt goed gebruik niet overbodig. Het is bovendien een voluit Bijbels begrip. Ze wordt gebruikt in een Christusbelijdende politiek.

⁶ H. Dooyeweerd, 'Kuyper's wetenschapsleer', in *Philosophia Reformata*, IV (1939), 214-215, 224-225, 227.

⁷ Vgl. H. Dooyeweerd, *Vernieuwing en bezinning*, Zutphen 1963 (tweede druk), 117.

⁸ Rouvoet, *Reformatische staatsvisie*, 27.

⁹ De uitdrukking is van Schilder. *Verslag Congres van Gereformeerden*, 1948, 114.

¹⁰ Vgl. de vierde stelling van K. Schilder op het Amersfoortse Con-*ms*. *Verslag Congres van Gereformeerden*, Kampen 1948, 100, en de uitwerking ervan, 114-117.

VERSCHEENEN

De (vroegere) Vrouwenbond zorgt al een heel aantal jaren voor aansprekende schetsenbundels voor bijbelstudieverenigingen. Bij De Vuurbaak verscheen dit jaar een derde druk van *Proces om de volken*, deel 12, waarin ds. C. van den Berg Handelingen 15 t/m 28 behandelde. Elke schets is voorzien van een literatuurlijstje en een aantal vragen voor bespreking. De bundel kost f 19,90.

De Nederlands gereformeerde dn. Pieter van Kampen schreef een boek over de manier waarop God ons leven bestuurt. Hij gaat daarbij uitgebreid in op een aantal vragen die juist bij dit onderwerp vaak rijzen. *Door Zijn Hand Gods leiding in ons leven* verscheen bij Kok Voorhoeve en kost f 34,90.

Bij Uitgeverij Medema verscheen een boekje van de Amerikaanse dr. Alfred Martin over bijbels rentmeesterschap. Centraal staat de vraag hoe wij als christenen verantwoord kunnen omgaan met de vele dingen waarmee wij door God gezegend worden. *Bijbels Rentmeesterschap* kost f 13,95.

Het aantal uitkeringsgerechtigden stijgt nog steeds. Velen van hen krijgen een uitkering op het niveau van het sociaal minimum. Over dat minimum zijn de meningen verdeeld. Uitkeringsgerechtigden voelen zich vaak gevangen op het minimum-niveau. Vandaar dat het GMV dit jaar als jaarthema heeft: *Gegijzeld rond het minimum*. De brochure hierover is in mei aan de GMV-leden toegezonden. Voor niet-leden is de publikatie te verkrijgen door f 12,50 over te maken op giro 512097 t.n.v. GMY Zwolle.

Onder eindredactie van ds. T. Dijkema verscheen bij De Vuurbaak *De Driehoek in relatie*. Deze brochure bevat de belangrijkste toespraken die op het vorig jaar gehouden congres van De Driehoek gehouden zijn. Ze vormt een tweeluik met de jubileum-uitgave *Als moeilijkheden problemen worden*, die vorig jaar verscheen. De congresbundel kost slechts f 12,50.

In 1968 werd de stichting Redt een Kind opgericht. Inmiddels worden zo'n 10.000 kinderen in India en Afrika door deze stichting ondersteund. *Servadde voethalt weer* van Kees Rookmaker gaat over een jongetje dat in Oeganda zijn ouders verloor en na een periode als straatjongen in een kindertehuis werd opgevangen. Uitgeverij Van Wijnen gaf het boekje uit, en het kost f 12,50.

Van A.F. Troost verscheen er een prachtig uitgegeven gedichtenbundel: *Als zonlicht om de bloemen*. Deze bundel mei harde kaffi is met schitterende bloemenfoto's verlicht. De prijs van deze uitgave van Ark Roeken is me onbekend.

Hetzelfde geldt voor het bij Ark uitgegeven boek *Een Bijbel voor Mary Jones* van Mig Holder. Hierin staat het waar gebeurde verhaal van een meisje dat zes jaar lang spaarde en ook nog 40 km moest lopen om een Bijbel in bezit te krijgen. Het werd de aanleiding voor de oprichting van het Engelse Bijbelgenootschap.

Een laatste boekje van Ark is *Twaalf vrienden van Joy Hutchinson*. Dit boekje vertelt heel eenvoudig over Jezus en Zijn twaalf discipelen.

Jan Meijer

DUPLIEK: BEGINSSELVASTHEID VANUIT 'AMERSFOORT-1948'

Het is plezierig dat dr. R. Kuiper schrijft dat mijn stuk over de politieke 'beginselverschillen' tussen RPF en GPV aandacht verdient. Ik hoop ook op aandacht van Rouvoet en Schuurman, die ik aansprak. Zou van RPF-kant over de bedoelde verschillen worden gezwezen, dan blijft het spreken over gewenste nauwere samenwerking tussen beide zelfstandige partijen méér in de lucht hangen dan nodig.

Genoemde verschillen zie ik niet als onbelangrijk. Gezien politieke overeenkomsten op meer geïsoleerde punten hoop ik met Kuiper dat een discussie ons dichter bij elkaar brengt en niet slechts leidt tot bevestiging van eigen voorkeur.

1. Kuiper wijst alleen de ene richting aan bij het verband tussen de publieke eer van God en de publieke gerechtigheid als 'kernbegrip'. Uiteraard kan een bewindsman niet publiek spreken over de eer van God zonder ook de publieke gerechtigheid te betrachten. Gods eer bevorderen impliceert altijd gerechtigheid. Maar het omgekeerde is in de politiek niet waar. Een minister die ervoor zorgt dat de zwakken hun rechtvaardige kansen krijgen, de criminaliteit met succes bestrijdt, e.d. (en daardoor in veler ogen de gerechtigheid najaagt), maar daarbij – o zo tactisch – slechts over het nut van bekwame en knappe bewindslieden (zoals hijzelf) wil horen, zoekt menseneer en niet Gods eer. Toch zien velen juist in een soort van horizontalistisch gerechtigheidsbeleid hun politiek ideaal. Kuiper onderschat de horizontale uitleg van het woord gerechtigheid in de westerse wereld.

Nu vraagt hij: Wat is dan de eer van God in de politiek? Antwoord: Wie dank offert, prijst de Vader en de Zoon (Lucas 17 : 18). Wie vruchten voortbrengt, eert zijn Heer (Filip. 1 : 11). Wie op God blijft vertrouwen, verheerlijkt Hem (1 Petrus 4 : 16). Vandaar de betekenis van wat cultuuropdracht wordt genoemd. Ik schreef op 24 april nog eens dat de cultuuropdracht voor de overheid het gehele burgerlijke bestuursbeleid betreft (openbare taak bij de ontwikkeling), voorzover niet ingesteld vanwege de zonde. Voor de planning en uitvoering van deze cultuurarbeid moet publiek op God worden vertrouwd, er moet iets goeds, d.i. een stuk publieke gerechtigheid uitkomen, waardoor God wordt geëerd. En voor de resultaten die door Christus worden verkregen, moet God publiek worden gedankt. Is dit beheersingsdenken, geloof in een maakbare samenleving, overschatten van de cultuurop-

dracht (arbeidsopdracht volgens W.H. Velema)? Ik zie dit niet. Zeker, de tijd van het Amersfoorts Congres (1948) was in sommige opzichten anders dan nu. In 1948 telde de wereld 2,5 mld. zielen (Nederland 9,8 mln.) en in 1992 waren dit er 5,4 mld. (Nederland 15,2 mln.). In 1948 bezat ons land 70.000 auto's; in 1992 waren dit er 5,7 mln. De 'keerzijde van de (z.g.) vooruitgang', de snel toenemende milieuschade, was in Schilders tijd nog niet goed bekend. Cultuurarbeid betekent vandaag ook in belangrijke mate milieubeheer c.q. herstel. Maar als het zwaveldioxide-gehalte in de atmosfeer wordt teruggebracht, als de CFK's worden vervangen door koolwaterstoffen enz., is dit dan geen ontwikkeling? De methoden van goede cultuurarbeid moesten sinds 1948 veranderen, maar niet het doel om door de arbeid, achter Christus aan, de hoge God te eren. Over een cultuur'program' dat moet zijn gerealiseerd als Christus terugkomt, is van GPV-zijde nooit gesproken. We zijn het hierbij eens met Douma, door Kuiper met instemming aangehaald. Ik heb echter de indruk dat er op dit punt door sommige RPF'ers een verkeerde voorstelling van het GPV wordt gegeven.

2. Kuiper meent dat ik Dooyeweerd's visie op de verhouding tussen Gods openbaring in de natuur enz. ('algemene openbaring') en in de Bijbel niet goed versta. Dooyeweerd zou van geen zelfstandig natuurlijk inzicht los van de Schrift willen weten. Inderdaad verwerpt Dooyeweerd dat de mens vanuit zijn autonome denken in staat is de werkelijkheid te doorgronden. Maar in plaats daarvan acht Dooyeweerd de mens vanuit zijn bekeerde religieuze hart wél in staat tot een juiste werkelijkheidsvisie te komen. Zó zou hij b.v. de leer van de onherleidbare wetssystemen ontdekken.

Maar zijn er in het bekeerde religieuze hart dan geen zonden, zwakheden en gebreken overgebleven? Als niet voortdurend volgens de Schrift hiertegen wordt gewaakt en gebeden, wordt de mens meegesleept door de wereld (D.L., hst. V). Daarom gaan we in het GPV liever rechtstreeks van het Woord uit dan van het wedergeboren hart volgens Dooyeweerd.

Gelukkig ziet ook Kuiper het gevaar van verzelfstandiging van het spreken over wetsorde enz., tot een denklijn die los staat van de Schrift. Hier naderen Kuiper en ik elkaar. En nu vraag ik hem: Leidt dit dan niet tot een vorm van natuurrecht? Zo is het bij de vervlakking van het christelijk leven in vorige eeuwen vaak gegaan.

Maar Kuiper vreest aan de andere kant dat ik kom tot een soort van onderschatting van de natuur (veronachtzaming van algemene openbaring als alleen maar 'natuurlijke inzichten'). Hij noemt het enigszins verwarrend dat ik bij mijn kritiek op de natuurrechtelijke kant van Kuypers en Dooyeweerts voorstellingen geen onderscheid maakte tussen kenorde en zijnsorde. Blijkbaar wilde ik te snel zijn en heb ik dit overgeslagen. Dan ga ik er nu (hoewel kort) op in: Er is een zijnsorde, want God schiep en onderhoudt hemel en aarde volgens vaste regels. Maar we beseffen hierbij twee dingen. We weten dat God onbegrepen wonderen kan doen, een bijl liet drijven op het water, enz. Deze wonderen zijn geen buitenwerkingstelling van Gods regels. De onbegrepen wonderen plus b.v. de wet van Archimedes (over drijven en zinken in water) zijn samen in Gods orde opgenomen. Verder weten we dat Gods regels thans inhouden dat de aardbodem vanwege de val door de vloek werd getroffen. De scheppingsorde 'van den beginne' is hierdoor niet totaal ontwricht (zoals het hart van de natuurlijke mens), maar 'slechts' gestoord.¹ Wel vertoont ze nog steeds het beginsel van samenhang, wel is ze voor menselijk onderzoek toegankelijk. Maar ze brengt naast goed gewas ook doornen voort, een beperking van resultaat bij alle arbeid. Daarom moet nederig worden erkend dat de mens onmogelijk deze gehele werkelijkheid in haar onderworpenheid aan Gods orde volledig kan leren kennen. Wel moeten we blijven zoeken – ook dit is cultuuropdracht. En dit zoeken kan nuttige deelresultaten leveren. Natuur-veronachtzaming is een dwaasheid. Maar vanuit de gebrekkige staat waarin ook de bekeerde mens verkeert, moeten we beseffen, dat onze formulering van allerlei zaken nog niet samenvalt met Gods orde daarvoor.² De sterveling heeft het perfecte inzicht niet (Job 28 : 13). Maar God zei hem: De vrees des Heren is wijsheid en wijken van het kwade is inzicht. Dit geldt ook voor de leer van de soevereiniteit in eigen kring, die we niet zoals Dooyeweerd zo maar een scheppingsprincipe durven noemen, en daarom liever vervangen door kennis van de schriftuurlijke roeping of het ambt van ieder. En vandaar dat het toch wel waar is dat alles wat niet door de eer Gods en door de Schrift wordt gedekt, aan christelijke politiek onvoldoende vaste grond biedt. En vandaar dat het GPV vasthoudt aan het constante oogmerk van de eer van de God van de Schriften.

3. Niemand zal 'klakkeloos en kritiekloos' aansluiten bij iets wat voorafgaat. Maar wie niet geheel 'kritiekloos' wil zijn, kan nog wel zeer 'onvoldoende' zijn in zijn kritiek. Nu wijst *Reformatorische staatsvisie* zo weinig genuanceerd op de continuïteit met de ARP, dat een karakterisering door 'onvoldoende kritiek' mij juist voorkomt. CDA-Kamerlid Van Leijenhorst klaagde onlangs dat de RPF in de Tweede Kamer, anders dan SGP en GPV, te veel de indruk wil wekken de echte voortzetting te zijn van ARP en CHU.³

Het 'gemene gratie-denken' is ook bij Dooyeweerd aanwezig.⁴ Maar b.v. bij het CDA vernemen we van een 'ge-

mene gratie'-denken niets meer. Genade is genade zeiden al in 1975 in de (niet-vrijg.) Gereformeerde Kerken, met een verwijzing naar Abraham Kuypers onderscheid tussen algemene en bijzondere genade. Daarom werden de termen algemene openbaring en algemene genade met hun duidelijke afsplitsing van de zaligmakende genade niet meer gebruikt.⁵ Ook bij de RPF vernemen we over 'gemene gratie' niets. Maar evenmin als bij het CDA sluit dit een natuurrechtelijke benadering uit. De Amersfoortse stellingen 12 en 13 wezen echter niet alleen de these van de gemene gratie af, maar het gehele complex van natuurrechtelijke voorstellingen dat de ARP hanteerde. Als dit aspect van 'Amersfoort-1948' ook voor de gehele RPF van betekenis zou zijn (dus niet alleen voor oud-NEV leden), waarom staat hierover dan in *Reformatorische staatsvisie* geen woord?

Nu schrijft Kuiper dat Amersfoort-1948 te radicaal afscheid nam van de s.i.e.k. Waarom de oprichters van het GPV dit deden verklaarden we al hierboven. Kuiper schrijft dat de bedoelde stellingen zijn gestempeld door de culturele situatie van 1948. In welk opzicht is die dan geheel anders dan in 1993? Voorlopig constateren we dat de 'beginseleenheid' van de nat.-geref. politiek en die van de RPF (zoals nu door verschillende RPF-ers verwoord) nog afstuit op een verschillende beoordeling van de betekenis van 'Amersfoort-1948' voor vandaag.

Een voortzetting van de discussie lijkt ook mij nuttig met het oog op een optimale bondgenootschappelijke verhouding voor stembus en parlement. Maar dan zal over de genoemde Amersfoortse stellingen moeten worden gesproken. Het woord is aan de RPF. Of nu al een congres hierover wenselijk is, weet ik niet. Op een congres kunnen ook emoties loskomen, die eerder scheidend dan verbindend werken.

A.J. Verbrugh

¹ K. Schilder, *Heid. Cat.*, I, Goes 1947, 375; 499.

² We citeren hier Joh. Francke, *Het vooroordeel in de wetenschap*, Vuurbaak 1971, 31.

³ *Koers*, 11 juni 1993, 12.

⁴ H. Dooyeweerd, *Vernieuwing en bezinning*, Zutphen 1959, 37.

⁵ B. Rietveld, *Wat is er aan de hand met de Geref. Kerken in Ned.?*, J.H. Kok, 39.

ARROGANT OF UNIEK?

Het gaat in Nederland weer goed met 'godsdienst'. Als nooit te voren wordt een scala van godsdiensten gepraktiseerd en gepropageerd. Een wirwar van wegen kruisen elkaar, aanhangers van verschillende godsdiensten ontmoeten elkaar. Allemaal hebben ze wel 'een beetje gelijk'. Ook het christelijk geloof, niet meer, niet minder. Alleen een enkele arrogante spelbreker heeft nog niet door dat er vele wegen naar God zijn...

Tegen deze tendens in hebben negen auteurs in dit boekje gewezen op Jezus als de enige Weg tot God. Het zijn de 13 lezingen die eerder via de EO-radio werden uitgezonden o.l.v. de bekende Drs. A.G. Knevel. Een kostelijk boek, dat duidelijk en in begrijpelijke taal het geloof in Christus hoog houdt. Het is een handvat voor velen, m.n. ook jongeren, om niet te verdwalen in het doolhof van de vele goden.

De start wordt gemaakt in de bijbel. In het OT laat God Zich kennen als de enige verlosser. Hij laat niet toe dat zijn volk op andere wegen heil gaat zoeken, met magie, of met onmachtige afgoden, de natuurvereerders in Kanaän en Babel. In het NT zijn de uitspraken van Christus duidelijk genoeg: Hij is de unieke Zoon, gezonden door de Vader, hét Brood ten leven, hét Licht van de wereld. Daarom is er alleen verlossing door Jezus Christus en het belijden van zijn naam. Het evangelie sluit alle andere wegen tot God uit.

Omdat er maar één naam tot behoud is, houdt het evangelie ook een opdracht in tot wereldwijde zending. Met de oproep tot heilkring. Vandaar dat er geen ruimte is voor relativisme, dialoog en zgn. inclusivisme, zoals die in RK-, Wereldraad-, maar ook in (syn.) gereformeerd kringen gestimuleerd worden. Gewezen wordt op het grote gevaar van het syncretisme, d.w.z. het opnemen van de christelijke geloofselementen binnen het kader van heidens denken. Zoals b.v. het gnosticisme, waartegen de kerk zich in m.n. de tweede eeuw in een strijd op leven en dood moest verzetten.

Het syncretisme is niet alleen een gevaar op het zendingsveld, het wordt openlijk geleerd door de Wereldraadtheologie. Daarvan is het gebed op de conferentie in Canberra 1991 tot allerlei (menselijke) geesten een droeve getuige. We delen daarom niet het optimisme van pag. 68 dat in San Antonio 1989 het relativisme een keer werd toegeroepen. Er wordt in dit boek terecht gewaarschuwd tegen een opkomende 'theologie van de religies', die een wereldwijde eenheidsgodsdienst wil bevorderen.

Fijn dat aparte aandacht gegeven wordt aan het moderne heidendom: het New Age-denken. Doordat New Age alle religies vreedzaam en harmonieus naast elkaar wil accep-

teren, wordt de verlossing door Christus ondergeploegd. De mens wil immers altijd zichzelf verlossen.

Her bestaan van de vele niet-christelijke religies is te begrijpen als evenzeveel vluchtwegen van opstandige mensen in hun zonde tegen God. De actualiteit van J.H. Ravinck wordt aangetoond. Hij stelde dat je de 'pseudo-religies' grondig moest kennen om het echte punt van verzet tegen God te kunnen ontdekken. En dan bij dat punt aanknopen met de boodschap van echte verlossing door 'totaal anders denken' (beking).

Datzelfde geldt dan ook voor het 'joodse geloof'. We mogen ons niet neerleggen bij een soort tweewegenleer. Die gedachte wordt ook in Nederland gestimuleerd door Schriftkritische theologen. Maar ook een 'Israël-theologie' (Gods oude verbondsvolk) wordt gewaarschuwd dat je niet a priori het behoud van (nu nog) ongelovige Joden moet veronderstellen.

De leer van de unieke verlossing in Christus maakt kerkmensen niet arrogant maar maakt wel actief in zending en evangelisatie. Dit boek laat ook duidelijk zien dat deze opdracht telkens weer ondermijnd wordt door kritiek op de Schrift. Het is zaak dat christenen en kerken die dat niet willen zich ook opmaken om dat dodelijke verzet tegen Christus in eigen kring aan de kaak te stellen. Dan zullen er nieuwe wegen voor zending opengaan. Ik wens daarom dit boek toe in handen van velen die nederig maar standvastig willen belijden dat Christus de enige Redder van deze wereld is. Wie nog een cadeau zocht voor jonge christenen in een moderne wereld, kan hier terecht.

C.J. Haak

N a v. drs. A.G. Knevel (red.), *Jezus, de enige Weg*, Kampen 1991. Theologische verkenningen, serie Bijbel en praktijk, nr 10. 115 pag., f 18,50.

VAN RIETSCHOTEN		
BOEKHANDEL	KANTOORVAKHANDEL	KANTOORINRICHTING
Boekhandel	Keizerswaard 8, Rotterdam	Tel 010-4820488
Kantoorvakhandel	Keizerswaard 73	Tel 010-4821365
Kantoorinrichting	Gebraken Meeldijk 123, Barendrecht	Tel 01806-19744
Faxnr. 010-4793699, Rotterdam	Faxnr. 01806-21165, Barendrecht	

Het kind in deze tijd

Uit *Hervormd Nederland* van 12 juni 1993:

'De mens komt z'n verantwoordelijkheden niet na; een buitengewoon geringe betrokkenheid. Nogmaals, ik heb er zelf ook deel aan. Ik ben daar zo fel op, omdat ik het ook in mezelf herken. Iets als visie in de politiek ontbreekt. We zijn vastgelopen in het geneuzel over kleine dingetjes. Een echte visie op de samenleving die je ook nog kiint verkopen aan de mensen, die hoor je toch iiiiit.

Er wordt erg op jongeren gekankerd. Maar die jongeren maken wij toch zelf! Bij jongeren zie je uitvergroot wat er bij jou zelf gebeurt. Waarden moesten in een opvoeding worden overgedragen. We hebben het hele waarden-idee als onderdrukkend en ouderwets aan de kani geschoven. Maar ik zou een lans willen breken voor doodgewoon elementair fatsoen dat je mensen bijbrengt. Het interesseert me niks of je me hierom rechts of reactionair noemt, want op dit soort "kleinigheden" zit het nou net vast. Dat je niet die oude vrouw aan de kant duwt, maar het mensje laai voorgaan. Daar wordt een samenleving menselijk van. Je moet via opvoeding een tweede natuur tot stand brengen; dat je niet altijd je gelijk kunt krijgen. Maar dat gebeurt allemaal niet meer, omdat kinderen geweldig aan hun lot worden overgelaten. Het is eigenlijk schandalig wat we kinderen aandoen: zoek het maar uit en ontplooi jezelf maar. Past nauwelijks goed in het postmoderne denken, maar is levensgevaarlijk. Ik denk dat we daardoor op den duur Engelse toestanden krijgen, een soort klassenmaatschappij. Je merkt het bij de kinderen nu al. Het feit dat je, als je ouders geen dure kleding kunnen betalen, als Zebra-kind wordt gekwalificeerd. Het classificeren zit van nature in de mens.'

Klaas Zwanepol

Hocwcl de verhalen vanuit de belevingswereld van volwassenen zijn geschreven, wordt er ook een beeld gegeven van het gedrag van kinderen in liet tijdperk waarin Het Kind een van de hoogste doelen in het leven van veel ouders is. Dit kind krijgt met de moedermelk de boodschap incc; jij bent belangrijk, alles draait om jou. Niet zelden groeien ze uit tot tirannische kleuters, wier haan koning kraait. Ze rijen continue stoorzenders in het gesprek tussen volwassenen, middelpunt van alle aandacht, eisenstellen-de onderhandelaars.

In het verhaal 'Stella Evaristi' wordt zo'n drammen de dreumes geportretteerd. De inzet van het verhaal is echter niet het irritante gedrag van het kind, maar de jaloezie van de ene moeder op de ander. De moeder van het superlastige kind benijdt een andere moeder, ogenschijnlijk altijd kalm en vriendelijk, met een mak kind. Als de ene moeder op het eind van liet verhaal ontdekt dat ook die ideale moeder wel eens haar geduld verliest, smelt haar jaloezie als sneeuw voor de zon. Wat mij frappeerde was niet zozeer de verhouding tussen de moeders maar de relatie van de wanhopig onderhandelende moeder met haar kind. Driekwart bladzijde is bijvoorbeeld gevuld met 'ochtendtrucs en ochtendwanhoop' waaronder: 'Natuurlijk krijg jij je fles, maar pas als je aangekleed bent' en 'Ja, ik weet dat je tandenpoetsen naar vindt, maar het moet toch'. Het moge reactionair klinken en men zou mij een stuitend onbegrip voor de kinderziel ten laste kunnen leggen, maar zulke scènes lezend begon ik hevig te verlangen naar het type no nonsens-opvoeding waarmee ik zelf ben groot gebracht. Toen ouders nog de baas waren over hun kinderen. in plaats van omgekeerd. Iets meer relativering van

Het Kind, had wat mij betreft gemogen. Niettemin: dit hrick is geen opvoedkundig geschrift. Wat Meinkema beoogt is veranderende verhoudingen tussen mensen beschrijven, geen pedagogische voorschriften geven. Daarin is ze geslaagd.

Annelies van Heijst

Hannes Meinkema: *Een geluid als van onweer* Uitgave Contact, Prijs f 29,90.

Pornografie van de dood

In *Hervormd Nederland* van 12 juni 1993 schrijft Slavenska Drakulic over de nietsontziende beelden die de TV van slachtoffers in de oorlog in Kroatië toont. Het gaat over de dood van een klein meisje van twee en een half jaar in een huis dat door een granaat getroffen werd. En over de meedogenloosheid van de TV, zo gruwelijk, dat de schrijfster, zelf uit Kroatië afkomstig, zegt: 'Dit is het einde, dit moet het slot zijn. De camera kan niet verder meer na dit onmenselijk lijden van een moeder die haar kind verloor'. Maar... de camera gaat verder met allen die bij de opname betrokken zijn. Tot in het laatste detail van het gruwelijk verminkte lijke van het kind. En het komt via de TV in onze huiskamers en onder de ogen van onze kinderen. Is er dan geen enkele consideratie meer? En stoinpen wij allemaal af? Ik citeer:

De verslaggever is tevreden. Waarom ook niet? Zo zoetjes aan is het publiek rijp genoeg om ook dat te kunnen verdragen, alles uit naam van de documentatie, waarin we klaarblijkelijk geloven. Dat is het clipe wat we tot nu toe nog niet zagen op ons televisiescherm. We hebben al kennis kunnen nemen van ont-hoofde lichamen, aangevreten door honden en varkens. Uitgestoken ogen, lukraak verspreide lichaamsdelen die hij niemand horen, alles. Skeletten en halfverrotte schedels. Kinderen zonder benen, door sluipschutters gedode baby's. Een twaalfjarig slachtoffer van verkrachting voor de camera. De dood in Bosnië wordt steeds beter gedocumenteerd, dag na dag. In tien maanden zijn er 800.000 granaten op Sarajevo afgevuurd. In die stad zitten 80.000 kinderen gevangen – de grootste kindergevangenis ter wereld. Vijfduizend van hen werden vermoord of stierven eenvoudigweg. De anderen wacht honger en een langzame dood. Vijftig jaar geleden waren het joden die zo leden, nu is het de beurt aan de moslims.

Herinnert u zich Auschwitz? Herinnert iemand zich werkelijk Anne Frank? Oh ja, natuurlijk herinneren we het ons allemaal, en vanwege die herinnering hebben we het idee, dat alles zorgvuldig moet worden gedocumenteerd, opdat schandelijke gebeurtenissen zich nooit zullen herhalen. Welnu, hier zijn ze, de generaties die op school leerden over concentratiekampen, over de fabrieken des doods, generaties wier ouders zwoeren dat het nooit meer zou gebeuren – althans niet in Europa, juist vanwege de levende herinnering van het recente verleden. Zij vechten deze oorlog uit. Wat heeft al die documentatie dan veranderd? En wat zal de huidige, nauwgezette boekhouding van de dood veranderen, die plaats heeft in onze huiskamers, als we kijken naar beelden van stervenden in Sarajevo?

Pornografie

De grootste verandering heeft plaatsgevonden binnen onszelf: toehoorders, kijkers, publiek. We zijn gaan geloven dat het onze taak is in deze rolbezetting, dat het mogelijk is het publiek te spelen. Alsof de oorlog theater is. Langzaam en zonder dat we het merken, is er iets in ons geslopen, een soort hardheid, een onbekwaamheid om de werkelijkheid te zien – de signalen van

ons eigen sterven. De close-up van het gezicht van het dode meisje was één scène teveel. Want het was zinloos. Voor het eerst kunnen we de oorlog van heel nabij bekijken, in al zijn macabere details. Dit heeft echter alleen zin als het iets ten goede verandert. Maar er verandert niets. Daarom zijn dit soort reportages pervers geworden. Ze zijn veranderd in pornografie van snerren.

Schuld en depressie

In zijn rubriek 'Marginaal?' in *De Wekker* van 11 juni 1993 schrijft prof. W. van 't Spijker:

Er wordt nogal een duidelijke relatie gelegd tussen schuld en depressie. Maar men praat dan over twee verschillende soorten van ervaring. Schuld is een zaak van religie. Depressie is een kwestie van zielkundige geaardheid. Reide lichben veel met elkaar te maken. Maar ze staan niet in een onmiddellijke of directe relatie met elkaar. Men heeft Luthers levensverhaal laten beschrijven door een psychiater. Deze herleidde zijn schuldbesef tot een gewrongen relatie die Luther met zijn vader zou hebben gehad. Men kan immers een heeld van God als Vader hebben, afgeleid van de werkelijkheid die wij ten opzichte van onze eigen vader beleven. Er zijn mensen die met de Vadersnaam van God de grootste moeite hebben. Ze blijven vastzitten op de negatieve herinneringen die zij aan hun aardse vader bewaren. Zo grijpen de dingen wel in elkaar. Men mag verwachten dat in die sfeer een mensenhart ook schuld en depressie in een adem noemt. Men verwart dan de negatieve gewaarwordingen uit de sfeer van het zieleleven als zodanig met de gevoelens van verlorenheid en schuld die wij ten opzichte van God hebben, ten opzichte van zijn volmaaktheid en heiligheid. Een voortdurende prediking van Gods heiligheid en van zijn gerechtigheid kan het gevoel versterken dat wij nimmer aan zijn eisen kunnen voldoen. Zo wordt het leven met vernieteloosheid geslagen. Maar men dient dan wel te bedenken dat er verschil is tussen een religieus schuldbesef en een wellicht aangeboren of door opvoeding versterkt gevoel van neerslachtigheid. Het eerste is religieus bepaald. Het tweede is een geaardheid die in het aanleg en karakter samenhangt. De laatste moeten geheiligd worden.

Vergeving en vrijheid

Als we de zaak zo stellen, dat we met schuld en depressie op twee verschillende terreinen zijn, geldt dit dan ook van het omgekeerde? Kan iemand door de rechtvaardiging door het geloof een ander karakter krijgen? Dat laatste zullen niet veel mensen aannemen. Een karakter wordt niet veranderd. Het moet geheiligd worden, zeiden we daarnet. Toch nemen we al te gemakkelijk aan dat de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods alleen een religieuze zaak is. Wel, als religie het hart betreft, vanwaaruit de uitgangen van het leven zijn, dan zal een hartelijke toestemming van de vergeving der zonden ons ook bevrijden. Men moet, ik geef het toe, voorzichtig zijn met het al te spoedig en eenvoudig een directe lijn te leggen tussen de geloofservaring en de diepe beseffen en gewaarwordingen in een mensenzijn. Maar zo weinig als ik kan aannemen, dat Luthers schuldbesef een kwestie was van een in zijn jeugd door zijn vader gemaltraiterd kind, zo weinig durf ik ontkennen dat de vrijheid waarmee Luther optrad tegenover vorsten en volken samenhangt met de rechtvaardiging door het geloof. De psychologische gevolgen van de vroege vrij spraak zijn groter dan wij voor mogelijk houden. Als God in zijn grote genade zegt: je mag er zijn, zouden wij er dan ook niet durven en willen zijn met heel ons hart? Als God 'ja' zegt tegen ons, kunnen wij dan onszelf blijven ontkennen!

W.G. de Vries

UIT DE KERKEN

BEROEPEN

Beroepen te Doesburg i.c.m. Doetinchem en te Harlingen: E.J. Hempeniur, kandidaat

te Kampen; te Dronten: **P.R.** Raar, missionair predikant te Spakenburg-Zuid; te Lutten, Nieuwegein en Zevenbergen: D. Ophoff, kandidaat te Kampen.

Bedankt voor Delfzijl: P.M. van der Horst te Barendrecht; voor Zeist: L.W. de Graaff te Zuidlaren.

Toegelaten tot de dienst des Woords (door de classis Utrecht): drs. W. van der Schee, beroepen predikant te Loenen-Abcoude en Weesp-Nigtevecht.

KERKDIENTEN

Van 11 juli tot 15 augustus worden weer diensten belegd in *De Smidse*, gelijktijdig met de diensten in de *Kandelarskerk*. Omdat in Heemse desondanks ruimtegebrek is, wordt erop geattendeerd dat de genabuurde gemeenten in Avereest, Dedemsvaart, Bergentheim, Bruchterveld, Gramsbergen, Hardenberg-Oost, Hardenberg-Centrum, Lutten, Mariëberg en Vroomshoop wel voldoende plaatsruimte hebben. In Heemse zijn de plaatsen tot 15 minuten voor de aanvang van de dienst gereserveerd voor de eigen gemeenteleden. Volledige overzichten van de kerkdiensten zijn op de campings en bij de koster verkrijgbaar.

De morgendiensten in Breda beginnen vanaf 4 juli om 9.30 uur en de middagdiensten om 15.00 uur (alleen op 15/8 om 14.00 uur). Tijdens de morgendiensten is er een crèche voor de kleintjes. Tijdens de schoolvakantie zal er na de morgendienst koffie worden geschonken, in de bovenzaal.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Amersfoort-West * *Diaconie*: C. Oppeneer, Maasstraat 21, 3812 HS Amersfoort, ☎ (033) 632237 (p. 104).

Drogeham * *Scriba*: Postadres: Postbus 22, 9289 ZH (p. 56).

Hengelo * *Kerkeraad*: Postbus 958, 7550 AL (p. 75); *Scriba*: A.P. Wolters, C. Voorberghstraat 100, 7558 WL, ☎ (074) 774446.

Hoogeveen * *Scriba*: postcode moet zijn: 7908 MV (p. 67).

Houten * *Predikant*: R.A. Houtman, Chamavanpoort 10, 3991 JV (p. 111).

Gouda * *Kerkeraad*: Postbus 774, 2800 AT; *Scriba*: B.C. Knieriem, Blommesteinsingel 68, 2804 EH, ☎ (01820) 32464 (p. 127).

Middelburg * *Diaconie*: I. Tange, Baljuwlaan 65, 4336 GK, ☎ (01180) 26720 (p. 146).

Soest * *Scriba*: F.M. Bosma, Speenkruidstraat 75, 3765 AB, ☎ (02155) 27898 (p. 105).

Vereniging van Gereformeerde Kerkorganisten (VGK) * *Secretariaat en redactie Orgeldienst*, drs. J. Smelik (eindredactie), Meemskerkstraat 7, 9801 KL Zuidhorn, ☎ (05940) 6374.